

УДК 338.43:338.2(477)

JEL Classification: Q13, Q18

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250831.08>

Мартинюк М. П.,

канд. екон. наук, докторант,

Національний науковий центр

"Інститут аграрної економіки", м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. Розглянуто сучасний стан та перспективи розвитку аграрної економіки України в умовах воєнних викликів. Обґрунтовано напрями відновлення та модернізації аграрної економіки у післявоєнний період з урахуванням глобальних викликів і соціальних пріоритетів.

Ключові слова: аграрна економіка, воєнні виклики, продовольча безпека, відновлення, розвиток, Україна.

Вступ. В умовах повномасштабної війни, яка супроводжується руйнуванням виробничої інфраструктури, порушенням логістичних ланцюгів та втратою сільськогосподарських угідь, аграрна економіка опинилася в умовах значної нестабільності та обмежених ресурсів. Попри надзвичайні виклики, аграрний сектор продемонстрував високу стійкість та адаптивність, зберігаючи провідні позиції України як одного з глобальних постачальників продовольства. Однак ця стійкість має високу соціально-економічну ціну, адже поєднується з ризиками для життя працівників, скороченням рентабельності виробництва, зростанням витрат на логістику та невизначеністю майбутніх перспектив.

Водночас актуалізується необхідність пошуку нових інституційних, організаційних та інноваційних рішень, здатних забезпечити не лише виживання аграрного сектору, а й формування умов для його відновлення та стратегічного розвитку [1]. Ці питання перебувають у центрі уваги сучасних досліджень українських і зарубіжних науковців, які розглядають вплив війни на підприємництво та аграрні ринки [2], проблеми продовольчої безпеки та створення доданої вартості [3], структурні зміни експорту та цінову ситуацію [4], розвиток інтеграційних структур [5], організаційно-економічну адаптацію малих аграрних підприємств до

інституційних змін в умовах воєнного часу [6], трансформацію аграрної логістики та ланцюгів доданої вартості [7] тощо.

Метою є визначення сучасних викликів і перспектив розвитку аграрної економіки України в умовах війни, а також окреслення стратегічних напрямів її трансформації в контексті післявоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу. Аграрна економіка у широкому розумінні охоплює сукупність економічних відносин, що виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання сільськогосподарської продукції та продовольства. В умовах воєнних конфліктів її функціонування набуває особливого змісту, адже виробництво продовольства стає не лише економічним, а й безпековим чинником. Таким чином, аграрна економіка трансформується у сферу, де перетинаються економічні, соціальні та військово-політичні детермінанти. Функціонування аграрного сектору передбачає підтримання мінімально необхідного рівня виробництва і логістики за умов руйнування інфраструктури, дефіциту ресурсів та високих ризиків для виробників.

Історичний та сучасний досвід свідчить, що воєнні конфлікти істотно трансформують аграрну економіку. Наприклад, під час Другої світової війни аграрні сектори європейських країн були спрямовані на забезпечення воєнної мобілізації та продовольчої самодостатності (Harrison, 1998 [8]). У післявоєнний період реконструкція аграрної економіки Німеччини та Японії відбувалася в рамках масштабних програм підтримки (зокрема, План Маршалла), що забезпечило швидке відновлення виробництва та модернізацію технологій.

Сучасні дослідження також підкреслюють, що у випадках збройних конфліктів у країнах Африки та Близького Сходу сільське господарство залишається найбільш вразливим сектором, оскільки поєднує проблеми доступу до земель, нестачу фінансових ресурсів і загрози продовольчій безпеці (FAO, 2016 [9]; OECD, 2020 [10]). Водночас міжнародний досвід підтверджує, що ефективні механізми підтримки фермерства, залучення інвестицій і розвиток інноваційних технологій у сільському господарстві можуть стати основою для швидкої післявоєнної відбудови.

Аграрний сектор України зазнає значного впливу війни, що змушує підприємства та державні структури адаптуватися до умов підвищеної невизначеності та обмежених ресурсів. Основні виклики включають [7]:

руйнування виробничих потужностей та інфраструктури. Бойові дії знищують або пошкоджують елеватори, склади, холодильні комплекси та

транспортні вузли, що зменшує можливості зберігання продукції та веде до прямих і опосередкованих економічних втрат;

мінну небезпеку та втрата сільськогосподарських угідь. Заміновані або непридатні для обробітку поля обмежують площу посівів, ускладнюють проведення агротехнічних робіт та підвищують ризики для життя працівників;

логістичні бар'єри. Блокування портів та руйнування транспортної інфраструктури ускладнює експорт продукції, підвищує собівартість логістики та збільшує час доставки на зовнішні ринки;

енергетичні та ресурсні обмеження. Нестача електроенергії, пального, добрив і насіння змушує оптимізувати використання ресурсів, застосовувати альтернативні джерела енергії та коригувати технологічні процеси;

ризики продовольчої безпеки. Зменшення експорту зернових та олійних культур загрожує дефіцитом на світових ринках, підвищенням цін і погіршенням продовольчої безпеки країн-імпортерів.

Таким чином, воєнні виклики формують комплексний тиск на аграрний сектор, що потребує інтегрованих підходів управління ризиками, адаптації виробничих процесів та розвитку нових логістичних і технологічних рішень.

Війна змінила традиційні механізми функціонування аграрного сектору України, висуваючи на перший план питання стійкості, ефективності та інноваційності. Перспективи розвитку галузі формуються через адаптацію до нових умов, підтримку виробників, технологічний прогрес та інтеграцію у глобальні ринки (табл. 1).

Таблиця 1

**Перспективи розвитку аграрної
економіки в умовах воєнних викликів**

Напрямок розвитку	Основні заходи	Очікуваний ефект	Часова перспектива
Адаптація до воєнних умов	Диверсифікація логістичних маршрутів; оптимізація технологій; використання стійких культур	Збереження виробництва та мінімізація втрат врожаю	Поточний період війни
Підтримка малих і середніх виробників	Державні субсидії; гранти; пільгове фінансування; страхування ризиків	Фінансова стійкість підприємств; збереження робочих місць	Поточний період війни та перші роки післявоєнного відновлення
Цифровізація та інновації	Використання IoT, систем дистанційного моніторингу, прогнозування врожаю	Підвищення ефективності виробництва; оптимізація ресурсів	Поточний період війни та післявоєнний період
Екологізація та стійкість	Впровадження стандартів Green Deal та SDGs; розвиток органічного виробництва	Конкурентні переваги на європейських ринках; залучення інвестицій	Середньострокова перспектива

Продовж. табл. 1

Ланцюги доданої вартості	Розвиток переробки; виробництво функціональних продуктів та біотехнологій	Збільшення доходів; зменшення залежності від сировинного експорту	Середньо- та довгострокова перспектива
Інтеграція у світові ринки	Сертифікація продукції; стандартизація; участь у глобальних альянсах	Відновлення експортного потенціалу; зміцнення економічної безпеки	Довгострокова перспектива післявоєнного відновлення

Джерело: складено за даними [11, 12, 13, 14].

Таблиця демонструє основні напрями адаптації та розвитку аграрного сектору України в умовах воєнних викликів, заходи для їх реалізації та очікувані ефекти. Вона узагальнює стратегії від поточної адаптації виробництва і логістики до середньо- та довгострокових ініціатив з цифровізації, екологізації та інтеграції у світові ринки [11, 12]. Окрім того важливими залишаються питання щодо підвищення рівня конкурентоспроможності аграрної продукції [13], розвитку підприємництва [14], земельних відносин [15] тощо.

Висновки. Воєнні виклики створюють значний тиск на аграрний сектор України, водночас стимулюючи пошук адаптаційних стратегій та технологічних інновацій. Диверсифікація логістики, цифровізація, розвиток ланцюгів доданої вартості та дотримання міжнародних екологічних стандартів підвищують стійкість виробництва та відкривають нові ринки. Комплексна реалізація цих заходів дозволяє забезпечити продовольчу безпеку, фінансову стабільність підприємств і закласти основу для післявоєнного економічного відновлення аграрного сектору.

Список використаних джерел

1. Khodakivska, O., & Mohylnyi, O. The modern state agricultural policy of Ukraine: Problems of countries with transition economy. *Public Policy and Administration*. 2018. Vol. 17, No. 4. P. 526–538. URL: <https://doi.org/10.13165/VPA-18-17-4-03>
2. Pugachov, M., Shpykuliak, O., Zhuk, V., Bezdashna, Yu., & Ksenofontova, K. Development of the entrepreneurial ecosystem for the agricultural sector in Ukraine during wartime. *Ekonomika APK*. 2024. Vol. 31, No. 5. P. 59–75. URL: <https://doi.org/10.32317/ekon.apk/5.2024.59>
3. Skydan, O., Khodakivska, O., Bugaychuk, V., Grabchuk, I., & Brodsky, Y. Post-war Development of Ukraine's Economy in the Context of Accelerated Integration into the European Union. In: Alareeni, B., Elgedawy, I. (eds.) *Opportunities and Risks in AI for Business Development*. Cham: Springer, 2024. Vol. 545. P. 711–723. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-65203-5_62
4. Cheremisina, S., Rossokha, V., Selinnyi, M., Balan, O., & Nahorny, V. Assessment of structural changes in exports and price situation on the Ukrainian

grain market during the war. *Ekonomika APK*. 2025. Vol. 32, No. 2. P. 50–62. URL: <https://doi.org/10.32317/ekon.apk/2.2025.50>

5. Kravchenko, S., Malik, M., & Shpykuliak, O. Development of integration structures in the agricultural sector of the economy in wartime conditions. *Ekonomika APK*. 2025. Vol. 32, No. 2. P. 10–27. URL: <https://doi.org/10.32317/ekon.apk/2.2025.10>

6. Lopatynskyi, Yu., Humeniuk, M., Shpykuliak, O., Shelenko, D., & Nemish, D. Organisational and economic adaptation of small agricultural enterprises to institutional changes in wartime conditions. *Ekonomika APK*. 2025. Vol. 32, No. 1. P. 10–19. URL: <https://doi.org/10.32317/ekon.apk/1.2025.10>

7. Ходаківська, О.В., Мартинюк, М.П. Наслідки впливу воєнних дій на стан аграрного сектору України. *Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень: зб. наук. праць V Міжнар. наук. конф.*, м. Тернопіль, 22 березня 2024 р. Вінниця: Міжнародний центр наукових досліджень, ТОВ "УКРЛОГОС Груп", 2024. С. 19–23.

8. Harrison, M. The economics of World War II: An overview. In: Harrison, M. (Ed.), *The economics of World War II: Six great powers in international comparison*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 1–42. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511664073>

9. FAO. *Peace and food security: Investing in resilience to sustain rural livelihoods amid conflict*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2016. URL: <https://doi.org/10.18356/peace-food-security-en>

10. OECD. *States of fragility 2020*. Paris: OECD Publishing, 2020. URL: <https://doi.org/10.1787/ba7c22e7-en>

11. Mukoviz, V., Leshchii, L., Khodakivska, O., Prokopova, O., & Kuzub, M. Accounting for transaction costs of agricultural producers in the shadow economy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. Vol. 8, No. 2. P. 67–85. URL: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.02.04>

12. Khodakivska, O., Martynuik, M., Lupenko, Yu. Prospective analysis of the implementation of the "green" economy in the agricultural sector of Ukraine for the next 10 years. *Scientific Horizons*. 2023. Vol. 26, No. 10. P. 163–179. URL: <https://doi.org/10.48077/scihor10.2023.163>

13. Patyka, N., Khodakivska, O., Pronko, L., Kolesnyk, T., Klymchuk, O. Approaches to evaluation of the agriculture competitiveness level: Empirical evidence in Ukraine. *Academy of Strategic Management Journal*. 2021. Vol. 20, No. 1. URL: <https://www.abacademies.org/articles/approaches-to-evaluation-of-the-agriculture-competitiveness-level-empirical-evidence-in-ukraine-10243.html>

14. Ходаківська, О.В., Гнатенко, І.А., Дяченко, Т.О., Сабій, І.М. Моделі підприємництва в умовах інноваційної економіки та економіки знань: управління ресурсами та витратами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 5–11.

15. Ходаківська О.В., Бурлака Н.І. Земельні відносини у сільському господарстві: регіональний вимір : монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 240 с.

УДК 330.342.3

JEL Classification: R42, H54

Приймак В. О.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний
університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МЕТРОПОЛІТЕНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ КРИЗИ

Як відомо, в Україні метрополітени функціонують в трьох містах – Києві, Харкові та Дніпрі. Найбільшим про протяжності (~70 км), кількості ліній (3) та кількості станцій (52) є столичний метрополітен. На другому місті – Харківський метрополітен (38 км підземних магістралей, 3 лінії, 30 станцій). Найменшим є метрополітен м. Дніпро, він має протяжність 7,8 км, складається з однієї лінії, на якій розташовано 6 станцій. Також існує легкорейкова транспортна системі в м. Кривий Ріг, яка має дві лінії сумарною довжиною 18 км, по яким курсують 4 маршрути та розташовано 11 станцій. Криворізький метротрам збудовано за стандартами метрополітену, проте у якості рухомого складу використовуються поїзди із кількох трамвайних вагонів.

Всі метрополітени України – збиткові підприємства. Вони фінансуються за рахунок місцевих бюджетів. Доходів від основної діяльності – перевезення пасажирів та від додаткової – здачі в оренду площ комерційним підприємствам, розміщення реклами на станціях та рухомому складі тощо не вистачає для покриття власних витрат. Зазначу, що в Харкові з початку війни та по теперішній час проїзд для всіх пасажирів в комунальному транспорті міста – безкоштовний, тобто доход Харківського метрополітену від основного виду діяльності дорівнює 0.